

**МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ СПРОЩЕННЯ ТА ГАРМОНІЗАЦІЇ
МИТНИХ ПРОЦЕДУР У СФЕРІ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ В КРАЇНАХ АСЕАН****INTERNATIONAL AND LEGAL ASPECTS OF SIMPLIFICATION AND HARMONIZATION
OF CUSTOMS PROCEDURES IN THE FIELD OF INTERNATIONAL TRADE
IN THE COUNTRIES OF NAFTA**

Денисенко С.І.,
к.ю.н., старший викладач кафедри
міжнародного, європейського та екологічного права
Навчально-наукового інституту права
Сумського державного університету

Стаття присвячена дослідженню особливостей міжнародно-правового регулювання спрощення та гармонізації митних процедур у сфері міжнародної торгівлі в державах АСЕАН. Приділено увагу аналізу розгалуженої нормативно-правової бази АСЕАН у сфері спрощення та гармонізації митних процедур, що здійснюється у двох основних напрямках: митна співпраця держав АСЕАН на універсальному рівні в межах авторитетних міжнародних організацій і міжнародних договорів та митна співпраця держав АСЕАН на регіональному рівні. Враховуючи необхідність отримання Україною досвіду країн АСЕАН у сфері спрощення та гармонізації митних процедур, у цьому напрямі було запропоновано ряд практичних рекомендацій.

Ключові слова: економічна інтеграція, АСЕАН, спрощення митних процедур, електронне декларування, єдине вікно, уповноважений економічний оператор.

В статье исследуются особенности международного правового регулирования упрощения и гармонизации таможенных процедур в сфере международной торговли в странах АСЕАН. Уделено внимание анализу разветвленной нормативно-правовой базы АСЕАН в сфере упрощения и гармонизации таможенных процедур, которое осуществляется в двух основных направлениях: таможенное сотрудничество государств АСЕАН на универсальном уровне в рамках авторитетных международных организаций и международных договоров и таможенное сотрудничество между государствами-членами АСЕАН на региональном уровне. Учитывая необходимость получения Украиной опыта стран АСЕАН в сфере упрощения и гармонизации таможенных процедур, в этом направлении был предложен ряд практических рекомендаций.

Ключевые слова: экономическая интеграция, АСЕАН, упрощение таможенных процедур, электронное декларирование, единое окно, уполномоченный экономический оператор.

In this article, the peculiarities of the international legal regulation of the simplification and harmonization of the customs procedures in the field of international trade within the ASEAN are examined. The analysis of the extensive regulatory framework of the ASEAN in the field of the simplification and harmonization of the customs procedures is carried out in two main directions: customs cooperation of the ASEAN at the universal level within the framework of the authoritative international organizations and international agreements and customs cooperation between the member states of the ASEAN at the regional level.

Basic standard rules of simplified methods of customs procedures are systematized according to such three main lines – customs control, customs clearance and collection of payments. They are introduced into the custom legislation in the countries of ASEAN. The study of the experience of the ASEAN States in the international legal regulation of relations with regard to the implementation of standards for the simplification and harmonization of customs procedures in the field of international trade is very important for Ukraine in terms of bringing its customs legislation to international standards in this area, which will also provide an opportunity for deepened economic cooperation Ukraine with the countries of ASEAN.

Considering the need for Ukraine to receive the experience of the ASEAN countries in the sphere of simplification and harmonization of customs procedures, a number of practical recommendations have been proposed in this direction.

Key words: economic integration, ASEAN, simplification of the customs procedures, electronic declaration, single window, authorized economic operator.

На даний час вивчення досвіду держав АСЕАН з міжнародно-правового регулювання відносин щодо реалізації стандартів спрощення та гармонізації митних процедур у сфері міжнародної торгівлі є дуже важливим для України в умовах приведення її митного законодавства до міжнародних стандартів у цій сфері, що також надасть можливість поглибленого економічного співробітництва України з країнами АСЕАН.

Концептуальні засади гармонізації та спрощення митних процедур досліджувалися в роботах І.Г. Бережнюка, К.Г. Борисова, Ф.Г. Кляна, І.В. Коновалова, П.В. Пашка, А.Ю. Райкової, К.К. Сандровського та ін. Велика увага приділялася концептуальним основам гармонізації та спрощення митних процедур у міжнародній торгівлі, тоді як особливості міжнародно-правового регулювання спрощення та гармонізації митних процедур у сфері міжнародної торгівлі в країнах АСЕАН досліджено недостатньо.

Метою статті є дослідження особливостей міжнародно-правового регулювання відносин щодо реалізації стандартів спрощення та гармонізації митних процедур у сфері міжнародної торгівлі в межах держав АСЕАН для ефективного приведення митного законодавства Украї-

ни до міжнародних стандартів у цій сфері та поглибленого співробітництва в Південно-Східній Азії. Міжнародно-правове регулювання спрощення та гармонізації національних митних процедур у міжнародній торгівлі здійснюється як на всесвітньому, так і на регіональному (багатосторонньому) рівні міжнародними організаціями та регіональними економічними інтеграційними об'єднаннями. Одним із стимулів об'єднання держав у регіональні економічні інтеграційні об'єднання є створення сприятливих умов для розвитку міжнародної торгівлі, складовою частиною яких є саме спрощення та гармонізація національних митних процедур.

Спрощення митних процедур у сфері міжнародної торгівлі полягає в дії держав щодо зменшення тривалості та складності проведення процедур з митного контролю, митного оформлення та стягнення передбачених законом митних платежів та може відбуватись за допомогою правової інтеграції у вигляді двох методів: уніфікації та гармонізації [1, с. 219].

Традиційно у світі виділяють три центри економічної інтеграції: Європу, Північну Америку, Азіатсько-Тихоокеанський регіон. Як правило, передусім виокремлюють

«класичні регіональні інтеграційні блоки»: Європейський Союз (ЄС), НАФТА, АТЕС, МЕРКОСУР, АСЕАН [2, с. 57].

Розрив торгово-економічних відносин Росії з Україною став стимулом для подальшого розвитку економічних і торговельних відносин України не тільки з країнами ЄС, але й з країнами інших регіональних інтеграційних об'єднань, таких як АСЕАН.

Треба зазначити, що економіки країн АСЕАН разом становлять сьому за розміром економіку світу. За прогнозами, у 2050 році вона буде четвертою. ASEAN – це 7% світової торгівлі. На жаль, сьогодні розвиток торговельно-економічних відносин України з країнами АСЕАН ще не використовується повною мірою, однак у першому кварталі 2016 року відбувся значний позитивний зсув у торговельних відносинах між Україною і країнами АСЕАН. Загальний ріст агроекспорту становив 64%. За результатами чотирьох місяців ріст ще більший. Україна подвоїла показники агроекспорту. Тільки за чотири місяці 2016 року експорт до країн АСЕАН приніс нашим експортерам 183 млн. доларів. Найкращу динаміку демонструє агроекспорт до Сінгапуру, Індонезії, Таїланду. Є позитивні зрушення в торгівлі з В'єтнамом і М'янмою. Найбільші ж обсяги продукції йдуть до Таїланду, Індонезії і Малайзії. На ці три держави припадає 85% усього експорту в регіон [3].

З огляду на той факт, що в сучасних умовах простежується зростання торговельних відносин України з країнами АСЕАН, викликає великий інтерес для дослідження цього інтеграційного об'єднання і отримання певного досвіду.

Асоціація держав Південно-Східної Азії (АСЕАН, англ. Association of Southeast Asian Nations – ASEAN [4]) є регіональною міжнародною організацією держав Південно-Східної Азії, яка утворена 08.08.1967 р. Бангкокською декларацією на засіданні міністрів закордонних справ п'яти держав – Індонезії, Малайзії, Філіппін, Сінгапуру і Таїланду, до якої надалі приєдналися Бруней-Даруссалам (1984 р.), В'єтнам (1995 р.), Лаос і М'янма (1997 р.), а також Камбоджа (1999 р.). Статус спеціального спостерігача має Папуа-Нова Гвінея [5].

Юридичною підставою створення і діяльності цієї регіональної міжнародної організації є Декларація згоди АСЕАН 1976 р., друга Декларація згоди АСЕАН («Балійська угода-2») 2003 р. [6], а також Договір про дружбу та співробітництво в Південно-Східній Азії (Балійський договір) 1976 р., що дозволяє з 1987 р. можливість приєднання до асоціації позарегіональних держав (відповідно, перетворює АСЕАН у субрегіональну міжнародну організацію). Так, у жовтні 2003 р. до АСЕАН приєдналися Китай та Індія, в липні 2004 р. – Японія та Пакистан, у листопаді 2004 р. – Росія та Південна Корея, в липні 2005 р. – Нова Зеландія та Монголія, в грудні 2005 р. – Австралія, в липні 2009 р. – США, в липні 2010 р. – Туреччина і Канада [7].

У 2004 р. з метою зміцнення організаційно-правової бази діяльності асоціації було прийнято рішення про розроблення Статуту АСЕАН. У ході 13-го саміту АСЕАН 20.11.2007 р. в Сінгапурі було підписано Статут АСЕАН (набув чинності 15.12.2008 р. [8]), який фіксує загальні принципи діяльності організації. Проте його прийняття стало відправною крапкою нового етапу розвитку АСЕАН, її перетворення з напівформального об'єднання в повноцінну регіональну міжнародну організацію.

Основна мета створення АСЕАН, яка була зазначена в Бангкокській декларації про її заснування: «прискорення економічного зростання, соціального прогресу та культурного розвитку в регіоні; сприяння активному співробітництву та взаємодопомозі з питань, які становлять взаємний інтерес в економічній, соціальній, культурній, технічній та адміністративній галузях» [5].

Головною віхою в економічній та митній співпраці, у т.ч. на шляху спрощення митних процедур країн-членів АСЕАН, стало створення зони вільної торгівлі АСЕАН (АФТА) на 4-му саміті глав держав й урядів АСЕАН у Сін-

гапурі (1992 р.). Під час цієї зустрічі було підписано Угоду про загальний ефективний преференційний тариф (ЗЕПТ) [9]. Спочатку до АФТА увійшли шість держав Південно-Східної Азії (Індонезія, Малайзія, Сінгапур, Таїланд, Філіппіни та Бруней). У 1996 р. до АФТА приєднався В'єтнам, у 1998 р. – Лаос і М'янма, у 1999 р. – Камбоджа [10].

Створення зони вільної торгівлі в межах АСЕАН стало початковим етапом економічної інтеграції за прикладом ЄС. В основу створення зони вільної торгівлі (АФТА) покладені такі завдання:

- створення єдиного (спільного) ринку;
- усунення (скасування) тарифних та нетарифних бар'єрів;
- прийняття загального митного тарифу;
- уніфікація митних процедур;
- гармонізація національних стандартів відповідно до міжнародних стандартів [11].

Головним інструментом реалізації деяких завдань АФТА є Угода про загальний ефективний преференційний тариф (ЗЕПТ), підписана державами АСЕАН у 1992 р. на саміті у м. Сінгапур. ЗЕПТ розвиває основні положення Угоди про преференційну торгівлю АСЕАН 1977 р. ЗЕПТ закріплює зниження тарифних ставок для численної групи товарів до рівня 0–5%. Крім цього, розвиток АФТА передбачає відмову від нетарифних обмежень, ліквідацію технічних бар'єрів, гармонізацію стандартів тощо. Також ЗЕПТ передбачає створення умов щодо узгодження стандартів якості й сертифікатів якості на товари, а також спрощення інвестиційного і митного законодавств [9].

Держави-члени АФТА змогли домогтися певного успіху. Так, середній рівень внутрішньо-регіональних тарифів на основну групу товарів був знижений з 12,67% в 1993 році до 2,0% у 2010 році. Проведені заходи щодо зменшення тарифів позитивно позначилися на зовнішньоторговельних відносинах держав-членів АСЕАН. У 2012 році в порівнянні з 1990 роком загальний товарообіг виріс у 8 разів і становив близько 2,5 трлн доларів США. Частка внутрішньорегіональної торгівлі, яка в 1998 році становила 20% від загального обсягу зовнішньої торгівлі країн Асоціації, в 2012 році за даними світового банку становила 24,3% що, однак, набагато менше, ніж в ЄС або НАФТА [3].

Серед основних досягнень АСЕАН у сфері міжнародно-правового забезпечення і регулювання спрощення та гармонізації митних процедур можна навести такі документи: Кодекс митного управління (An ASEAN Customs Code of Conduct), підписаний керівниками митних служб АСЕАН у 1983 р. та переглянутий у 1995 р. [12]; Угода про запровадження та застосування «єдиного вікна» АСЕАН 2005 р. [13]. Треба також зазначити, що держави АСЕАН у сфері спрощення та гармонізації митних процедур здійснюють співробітництво в рамках універсальних міжнародних організацій, таких як ВМО, СОТ, оскільки всі держави АСЕАН є членами цих організацій. Відповідно, держави АСЕАН беруть участь у багатосторонніх міжнародних договорах, розроблених і підписаних під егідою цих міжнародних організацій.

Положення Кодексу митного управління (ASEAN Customs Code of Conduct) стали основою подальшого юридичного розвитку митних відносин. З метою розвитку митного співробітництва, його поглиблення та переведення на вищий рівень у 1997 р. на зустрічі міністрів фінансів було підписано Угоду про митницю, що закріпила і розвинула принцип послідовності, простоти, ефективності та взаємодопомоги у здійсненні митної діяльності. Сторони зобов'язалися керуватись єдиною гармонізованою тарифною номенклатурою АСЕАН. Сторони також зобов'язалися не використовувати митну оцінку товарів у протекціоністських цілях або для створення бар'єрів у торгівлі, а митну оцінку товарів здійснювати на основі Угоди про застосування Статті VII ГАТТ [14]. Також передбачаються спрощення і гармонізація митних процедур на основі оновленої Кіотської конвенції [15].

Заходи для спрощення і прискорення руху товарів в АСЕАН мають багатоаспектний характер, серед яких можна зазначити схвалення на XX щорічному зібранні керівників митних служб у червні 2011 р. Гармонізованої тарифної номенклатури АСЕАН 2012 р. [16]. Ця номенклатура замінила Тарифну номенклатуру 2007 р. і використовується як для внутрішньої, так зовнішньої торгівлі товарами, а також повністю відповідає Гармонізованій системі опису та кодування товарів [17]. Для встановлення передбачуваної й об'єктивної митної оцінки товарів на XI щорічному зібранні керівників митних служб у липні 2003 р. було прийнято Керівництво з митної оцінки АСЕАН, що базується на Угоді про застосування Статті VII ГАТТ.

Суттєвим для розвитку зони вільної торгівлі АСЕАН стало підписання 16.12.1998 р. у м. Ханой Рамкової угоди щодо спрощення транзиту товарів. Мета цієї Угоди – спрощення і гармонізація транспортних, торговельних і митних правил та вимог щодо транзиту товарів і встановлення ефективної, раціональної, єдиної транзитної транспортної системи в АСЕАН. Угода передбачає прийняття 9 протоколів, що конкретизують її загальні положення: про технічні вимоги до транспортних засобів, щодо санітарних та фітосанітарних норм, про транзит небезпечних товарів та ін. [18].

Ще одним важливим кроком у сфері спрощення і гармонізації митних процедур в АСЕАН стало укладання 09.12.2005 р. у м. Куала-Лумпур Угоди про запровадження і застосування «єдиного вікна» АСЕАН [19]. Основу «єдиного вікна» складають національні процедури сторін. Національне «єдине вікно» – це система, що створює можливість для подання та синхронізації обробки відомостей та інформації для митних цілей, а також прийняття єдиного рішення щодо митного очищення та випуску товарів. «Єдине вікно» АСЕАН являє собою середовище, де національні «єдині вікна» сторін співпрацюють і взаємодіють. Для реалізації Угоди 20.12.2006 р. міністри фінансів сторін підписали Протокол про запровадження і застосування «єдиного вікна» АСЕАН, який закріплює технічні аспекти реалізації «єдиного вікна» відповідно до міжнародних стандартів як на національному, так і на міжнародному регіональному багатосторонньому рівні АСЕАН [20].

АСЕАН здійснює митне співробітництво, в тому числі й у сфері спрощення і гармонізації митних процедур з іншими країнами регіону, насамперед з Китаєм, Республікою Корея і Японією в рамках так званого АСЕАН+3.

Треба також зазначити, що з огляду на основні вимоги оновленої Кіотської конвенції, істотні досягнення у сфері спрощення і гармонізації митних процедур у країнах АСЕАН мають Сінгапур і Малайзія, які отримали істотний розвиток електронного декларування, єдиного електронного обміну даними між імпортерами, експортерами та митними органами за принципом «єдиного вікна», а також системи управління ризиками.

Так, наприклад митниця Сінгапуру за підсумками 2016 року стала найшвидшою і ефективною у світі. Згідно з дослідженням, країна отримала одні з найвищих оцінок за показниками зручності розташування морських портів і аеропортів, швидкості митного оформлення (менше 1 дня в разі експорту та 1 день у разі імпорту) та частці фізичних оглядів вантажів (всього лише 1%). Треба також зазначити, що зниження митних бар'єрів і спрощення формальностей – це один з найголовніших чинників залучення іноземних інвесторів у країну [21].

Головним досягненням митниці Сінгапуру стала система єдиного вікна, яка отримала не одну нагороду від міжнародних організацій. Сінгапур став однією з перших держав у світі, що впровадила електронні технології в митне оформлення. У 1989 році в країні запрацювала система TradeNet, яка в удосконаленому вигляді працює на даний час.

TradeNet – це багатфункціональна система. Подані документи в автоматичному режимі перевіряються за кодами Гармонізованої системи, відбувається синтаксична переві-

рка й аналіз на основі нормативних актів. Також можливо скасувати заявку і отримати відшкодування вже сплаченої суми збору за її розгляд. Більше 90% заявок обробляється без ручного втручання митників або працівників інших органів, користувачі також можуть отримати і роздрукувати дозвіл на ввезення товару протягом 10 хвилин. Раніше дана система об'єднувала лише кілька урядових установ, на сьогодні вона дозволяє учаснику ЗЕД подавати документи на розгляд в усі потрібні інстанції (35 відомств) в електронному вигляді через єдине вікно. Вже через десять хвилин після подачі заявки заявник отримує відповідь з дозволом або відмовою в отриманні документа і поясненням причин. Сьогодні через систему подається 100% всіх декларацій і за рік через неї проходить 9 млн заявок на отримання торгових дозволів. Зазначена система в Сінгапурі вважається державно-приватною, тому за її користування стягується плата (20 сінгапурських доларів щомісяця за наявність облікового запису і ще по 2,88 сінгапурських долара за кожну операцію. Варто додати, що гроші за операції та нараховані податки списуються з рахунків клієнтів автоматично – система також пов'язана з банками [21].

Прийняття у 2005 р. Радою Всесвітньої митної організації (далі – ВМО) Рамкових стандартів безпеки та полегшення світової торгівлі (Рамкові стандарти) отримало визнання в країнах АСЕАН в якості базової рамкової основи для забезпечення безпеки глобальних ланцюгів поставок товарів. Одним з невід'ємних аспектів партнерства між митними службами та підприємницькою спільнотою, передбаченим у Рамкових стандартах, є концепція уповноваженого економічного оператора (далі – УЕО), визначеного як «учасник міжнародного перевезення вантажів».

У Сінгапурі велика увага приділяється роботі УЕО, яка реалізується через національну програму безпеки ланцюжків поставок товарів – Партнерство з безпеки торгівлі STR, яке спрямоване на загальне підвищення рівня безпеки в міжнародній торгівлі. Це дозволило УЕО отримувати переваги від спрощеного проведення митних процедур, а митним органам дало можливість сконцентруватися на контролі за тими учасниками зовнішньоекономічної сфери, чия діяльність пов'язана з високим ризиком недотримання митного законодавства. Дана програма була запущена ще в травні 2007 року на основі стандартів Всесвітньої митної організації. Треба також зазначити, що Сінгапур вважається однією з країн з найнижчим рівнем корупції на митниці. Однак щоб досягти подібних результатів, у влади країни на це пішло не один десяток років. Влада Сінгапуру вирішила боротися з корупцією жорсткими методами, а саме: введенням кримінальної відповідальності й різким збільшенням штрафів. При цьому мінімальний штраф за корупційний злочин становить від 100 тисяч сінгапурських доларів. Одним з елементів антикорупційної програми в Сінгапурі стала презумпція вини посадової особи митного органу. Відповідно до неї, доводить свою невинність перед судом посадова особа митного органу зобов'язана самостійно [21].

Підводячи підсумки, слід зазначити, що міжнародно-правове регулювання спрощення та гармонізації митних процедур у сфері міжнародної торгівлі в країнах АСЕАН здійснюється на універсальному рівні в межах міжнародних, міждержавних організацій (ВМО, СОТ та ін.), оскільки всі країни АСЕАН є сторонами названих організацій і відповідно беруть участь у багатосторонніх міжнародних угодах і конвенціях та на регіональному рівні в межах держав членів АСЕАН.

Аналіз нормативної бази правового регулювання відносин спрощення та гармонізації національних митних процедур у сфері міжнародної торгівлі країн АСЕАН дозволяє виділити основні принципові положення, вироблені в цьому напрямі: у сфері митного контролю: митний контроль повністю автоматизований й базується на системі управління ризиками; може здійснюватися з викорис-

танням митного пост-аудиту; середній статистичний час проведення митного контролю товарів – 10 хв.; у сфері митного оформлення: розвиток електронного декларування, єдиний електронний обмін даними між імпортерами (експортерами) і митними органами за принципом «єдиного вікна», запроваджена національна програма безпеки ланцюжків поставок товарів, яка спрямована на загальне підвищення рівня безпеки в міжнародній торгівлі та яка дає можливість УЕО спрощеної процедури митного оформлення; у сфері стягнення митних платежів та зборів: сторони залишають без зміни національні митні тарифи в торгівлі із третіми країнами, а у взаємній торгівлі сприяють вільному обігу товарів шляхом встановлення мінімальних митних тарифів або їх відміни.

Враховуючи також необхідність отримання Україною досвіду країн АСЕАН у сфері спрощення та гармонізації митних процедур, можна запропонувати ряд практичних рекомендацій у цьому напрямку.

По-перше, в Україні автоматизована електронна система обміну даними «Єдине вікно» була введена на митницях з 1 серпня 2016 року, однак зазначена система функціонує неефективно у зв'язку з поганою взаємодією між державними органами, які беруть участь у цій системі. Прикладом для України могла б стати багатофункціональна система TradeNet, яка ефективно використовується в Сінгапурі, що дозволяє учаснику ЗЕД подавати документи на розгляд в усі потрібні інстанції (35 відомств) в електронному вигляді через єдине вікно, а отримувати дозвіл на ввезення товару протягом 10 хвилин. Треба також зазна-

чити, що для ефективного функціонування даної системи в Україні необхідна політична воля керівництва країни, а також вибір єдиної потужної організації, яка б ефективно здійснювала координацію роботи всіх відомств, що беруть участь у цій системі. Міжвідомчий обмін інформацією повинен здійснюватися на підставі міжнародних стандартів з метою спрощення транскордонного обміну даними між системами різних країн у майбутньому.

По-друге, в Україні, незважаючи на впровадження Митним кодексом України інституту УЕО, відсутній ефективний механізм отримання суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності статусу УЕО, який зміг би значно скоротити умови та терміни митного оформлення. У зв'язку з цим в Україні необхідно прийняти закон, який би запроваджував ефективний механізм отримання суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності статусу УЕО. Прикладом для України могла б стати національна програма безпеки ланцюжків поставок товарів – Партнерство з безпеки торгівлі STP, яка успішно діє в країнах АСЕАН.

По-третє, на сьогодні в Україні здійснюється недостатньо ефективна боротьба з корупцією в митних органах, що є однією із серйозних проблем спрощення та гармонізації митних процедур у сфері міжнародної торгівлі. Прикладом ефективної боротьби з корупцією для України можуть стати використання методів Сінгапуру, який вважається країною з найнижчим рівнем корупції на митниці. До цих методів можна віднести введення суворої кримінальної відповідальності та збільшення розміру штрафів за корупційні діяння.

ЛІТЕРАТУРА

1. Денисенко С.І. Міжнародно-правові стандарти спрощення та гармонізації митних процедур у сфері міжнародної торгівлі: дис. ... на здобуття канд. юрид. наук: спец. 12.00.11. Одеса, 2015. 287 с.
2. Лукьяненко Д., Колесов В., Колот А. и др. Глобальное экономическое развитие: тенденции, асимметрии, регулирование: монография К.: КНЭУ, 2013. 466 с.
3. Рутіцька Владислава. Україна подвоїла агроекспорт до країн АСЕАН. URL: <http://agravery.com/uk/posts/show/ukraina-podvoila-agroekспорт-do-krain-asean-vladislava-ruticka>
4. Офіційний сайт Асоціації країн Південно-Східної Азії (АСЕАН; Association of Southeast Asian Nations, ASEAN). URL: <http://www.aseansec.org/>
5. Declaration of ASEAN Concord of 24.02.1976. URL: <http://www.icnl.org/research/library/files/Transnational/1976Declaration.pdf>
6. Declaration of ASEAN Concord II, 2003 / Офіційний сайт АСЕАН. URL: <http://www.icnl.org/research/library/files/Transnational/2003Declaration.pdf>
7. Договор о дружбе и сотрудничестве в Юго-Восточной Азии от 24.02.1976. URL: <http://russia.best-pravo.ru/fed1991/data03/tex15713.htm>
8. Статут АСЕАН від 20.11.2007 / Офіційний сайт АСЕАН. URL: <http://www.aseansec.org/ASEAN-Charter.pdf>
9. Угода про загальний ефективний преференційний тариф (ЗЕПТ) від 28.01.1992. URL: <http://www.asean.org/communities/asean-economic-community/item/agreement-on-the-common-effective-preferential-tariff-cept-scheme-for-the-asean-free-trade-area-afta>
10. Menon Jayant. The Evolving ASEAN Free Trade Area: Widening and Deepening. Asian Development Review. 2000. Vol. 18. № 1.
11. Framework Agreement on Enhancing ASEAN Economic Cooperation of 28.01.1992. URL: <http://www.asean.org/news/item/framework-agreement-on-enhancing-asean-economic-cooperation-singapore-28-january-1992>
12. Кодекс митного управління АСЕАН від 18.03.1983 р. URL: <http://www.asean.org/communities/asean-economic-community/item/asean-customs-code-of-conduct-1995>
13. Agreement to Establish and Implement the ASEAN Single Window 09.12.2005. URL: <http://www.asean.org/communities/asean-economic-community/item/agreement-to-establish-and-implement-the-asean-single-window-kuala-lumpur-9-december-2005-2>
14. ASEAN Agreement on Customs of 01.03.1997. URL: <http://www.asean.org/communities/asean-economic-community/item/asean-agreement-on-customs>
15. Міжнародна конвенція про спрощення і гармонізацію митних процедур (Київська конвенція) від 18.05.1973 р. / Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_643
16. ASEAN Harmonized Tariff Nomenclature (AHTN), 2012. URL: <http://www.tariffcommission.gov.ph/Agriculture%20Public%20Hearing%20Ch.%201-24%20Dec.%206,%202011%20Final.pdf>
17. Міжнародна конвенція про Гармонізовану систему опису та кодування товарів від 14.06.1983 р. / Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_079
18. Рамкова угода щодо спрощення транзиту товарів від 16.12.1998 р. URL: <http://www.asean.org/communities/asean-economic-community/item/asean-framework-agreement-on-the-facilitation-of-goods-in-transit-2>
19. Agreement to Establish and Implement the ASEAN Single Window 09.12.2005. URL: <http://www.asean.org/communities/asean-economic-community/item/agreement-to-establish-and-implement-the-asean-single-window-kuala-lumpur-9-december-2005-2>
20. Протокол про запровадження та застосування «єдиного вікна» АСЕАН, грудень 2006. URL: <http://www.asean.org/archive/23084.pdf>
21. Почему таможен Сингапура считают лучшей в мире? URL: <http://провед.рф/article/40836-pochemu-tamozhnyu-singapupa-schitayut-samoy-luchshyey-v-mipe.html>